

اهل کاشانم .
روزگارم بد نیست .
تکه نانی دارم : خرده هوشی : سر سوزن ذوقی .
مادری دارم : بهتر از برگ درخت .
دوستانی : بهتر از آب روان .

سهراب سپهری

زمان میگذرد و حال به گذشته می پیوندد . ما و آنچه تقدیر و سرگذشت ماست نیز سر به تاریخ می سپارد . وقتی به سراي تاریخ قدم می نهی گویی هر آنچه در گذشته روی داده در جلوی چشمانت به تصویر کشیده می شود . گویی خشتها و نقاشی ها و خاک با تو سخن می گویند و خبر از دیروز می دهند . پس چه نیک است که با دیدن آثار گذشتگان کمی در احوال خویش بنگریم و بدانیم که یادی که در آینده از ما خواهند کرد (چه نیک و چه بد) بیانگر عملی است که اکنون می کنیم . و با دیدن زیباییهای طبیعت با علم به اینکه ودیعه ای است از طرف خداوند زیبا باید بکوشیم نفسی پاک و زندگی آرام داشته باشیم . در این راستا سفر می تواند مارا به آنچه می خواهیم برساند .

بسیار سفر باید تا پخته شود خامی

در اردیبهشت ماه ۱۳۸۵ گروه انجمن علمی جغرافیا عازم سفری ۲ روزه به شهر زیارتی سیاحتی و تاریخی کاشان شدند. آنچه به رشته تفریر در آمده گزیده ای و چکیده ای است از آنچه در این شهر زیبا می توان دید و یا نام برد زیرا که ذکر همه آنها در این مجال نمی گنجد . بنا بر این در صورت وجود نقصی در توضیحات و اطلاعات ما ببخشید .

تاریخچه شهرکاشان

اینجا کاشان است . شهر چهل حصاران - کاشان از شهرهای استان اصفهان و در شمال این استان واقع است. فاصله این شهر تا اصفهان ۲۳۰ کیلومتر می باشد.

این شهر با توجه به موقعیت خود و برخورداری از آثار بی نظیر در زمره توریست پذیر ترین شهرهای ایران به شمار می آید . از لحاظ آب و هوایی متنوع و در اکثر فصول و ایام سال برای سفر مناسب است . نواحی شمال و شمال شرقی این شهر را دشت کویر احاطه کرده ولی وجود شهرها و آبادیهای چون : قمصر، قهرود ، جوشقا ، نیاسر، برزک ، کله ، رهنق ، ازناوه ، اردهال ، استرک و ده ها آبادی خوش آب و هوای دیگر در دامنه ها و ارتفاعات کرکس با منظر زیبا و طبیعی و آب و هوای ییلاقی و کوهستانی در انتظار مسافران و مهمانان شهر تاریخی کاشان است . کاشان شهر با اصالت در هنر، خرد در فرهنگ ، حکمت در علم و مبدا تمدن بشری است . کاشان شهری کویری در کنار کوهپایه های مرکزی ایران است . کاشان از يك سو به رو به کویر و از سوي دیگر سر به گلستان های سرسبز می ساید .

تنوع در جغرافیای منطقه از جاذبه های گردشگری است . این تنوع ها باعث شده تا چشم هر گردشگر تیز بینی محصور جاذبه ها و اماکن سیاحتی بی بدیعی شود .

نام شهر کاشان در ماخذ اسلامی (قاشان یا قاسان) طبط شده و از شهرهای بسیار قدیمی ایران و نیز به گزارش یونسکو کهن ترین شهر دنیانیز می باشد . به استناد تحقیقات باستان شناسی در تپه های سیلک ، واقع در ۴ کیلومتری غرب کاشان ، این ناحیه یکی از نخستین مراکز تمدن و محل سکونت بشر ماقبل تاریخ شناخته شده است.

کاشان در زمان ساسانیان منطقه ای آباد بوده است این شهر در دوره اسلامی نیز یکی از شهرهای مهم و معروف عراق و عجم بود. به استناد جغرافی دانان اسلامی ، نام قدیم کاشان (چهل حصاران نیز بوده است و وجود دیوار بسیار طولانی در ابتدای ورود کاشان که گفته می شود قدیمی ترین دیوار کاشان است قدمت هزارساله دارد و باروی دوره سلجوقی گویای همین مطلب است . کاه فشان یکی دیگر از نامهای است که به کاشان نسبت داده می شود . در زمان هارون الرشید به فرمان زبیده خاتون همسر هارون الرشید ، مردم گندم ها را در این محل (کاشان) از کاه جدا می کردند و به این دلیل کاه فشان نامیده می شده که بعدها به ه کاشان تغییر نام داده است . کاشان درگذشته بسیار دو ، کاسان هم گفته می شده و آن به دلیل سکونت قومی به نام کاسی در این محل بوده است.

کاشان به کرات بر اثر زلزله ویران شده است . از جمله در سال ۱۱۹۲ هجری قمری در دوره سلطنت کریم خان زند بر اثر زلزله خسارت بسیار دید . آخرین بار در سال ۱۲۶۰ هجری قمری زلزله سختی کاشان را لرزاند و باعث ویرانی روستاها و قصبات اطراف آن شد . شهر کاشان معماری ویژه بومی جالب توجهی دارد و آثار بناهای تاریخی و مذهبی فراوانی در آن به چشم می خورد .

تپه ی سیلک

سیلک نخستین مامن تمدن بشری است . سیلک در ۲۴ شهریور ۱۳۱۰ شمسی با شماره ۳۸ در فهرست آثار ملی و تاریخی ایران رسید . سیلک دارای دو تپه شمالی و جنوبی است . قدمت قدیمی ترین آثار به دست آمده از تپه شمالی به حدود ۷۵۰۰ سال پیش می رسد و قدیمی ترین آثار مکشوفه از تپه جنوبی به ۵۰۰۰ سال پیش می رسد .

پروفسور رومن گیریشمن نزدیک به نیم قرن در ایران به کاوش پرداخته است ، در سال ۱۳۱۲ شمسی کاوش در تپه جنوبی سیلک را سرپرستی کرد و در سال بعد نیز ادامه داد . مجددا بعد از يك وقفه سه ساله گیریشمن در سال ۱۳۱۶ حفاریهای تپه شمالی را هدایت کرد . در نیمه دوم دی ماه ۱۳۸۰ هیات بازرگاری سیلک با آوار برداری و باز بینی بخشی از تپه جنوبی سیلک ابهامی باقی نماند که آنچه توسط گیریشمن به سازه عظیم خشتی توصیف شده است . بقایای زیگوراتی است که حداقل سه طبقه سکو بوده و چهارگوشه زیگورات رو به چهارجهت اصلی است .

زیگورات نامی است آلمانی که به این گونه معماری مذهبی گفته می شود . زیگورات به بنای پله پله ای عظیمی اطلاق می شود . که هر طبقه آن نسبت به طبقه پایین تر کوچکتر میشود . در ساخت زیگورات سیلک بیش از ۱۲۵۰۰۰۰ خشت در ابعاد ۳۵ در ۳۵ سانتی متر استفاده شده است .

کل زیگورات های ایران و بین النهرین از ۳۱ عدد تجاوز نمی کند . سیلک اولین منطقه مربوط به مدنیت و اسکان و شهر نشینی است . سیلک اولین محل پیدایش خط است . سیلک اولین محل استفاده از صنعت کوره پزی برای پخت سفال و از بزرگترین مراکز کوزه گری و سفال سازی است . سیلک اولین محل ذوب و استخراج و استحصال فلزاتی چون مس ، نقره ، و برنز است و بالاخره سیلک اولین زیگورات جهان است .

شگفت آور ترین قسمت در ساختمان این زیگورات دو نیم برج مخروطی شکل است که در سطح اولین سکو و متصل به دیواره شرقی دومین سکو اضافه شده بود . یا همه این تفاسیر و همه این امتیازاتی که بر شمرديم ، به دلیل عدم حفظ حریم تپه متاسفانه این اثر جزو آثار باستانی جهان به ثبت نرسیده است .

باغ فین کاشان

وجود باغ فین به دوران آل بویه منسوب است که از این دوران شواهدی در دست نیست و اثبات این مطلب نیاز به تحقیقات باستان شناسی دارد . در دوران آغازین حکومت شاه اسماعیل صفوی (۹۰۹ هجری قمری) مردم کاشان که از رسمی شدن مذهب شیعه به شوق آمده بودند ، مشتاقانه منتظر دیدار شاه محبوب خود بودند . شاه اسماعیل به کاشان آمد . در باغ فین جلوس کرد و در سر چشمه فین بار عام داد . همه اقشار مردم در این جشن و سرور شرکت کردند و پس از مراسم شاه دستور برپایی خلعت داد . (شاه اسماعیل دو بار به باغ فین آمد و در آنجا جشن و سرور بر پا کرد .

باغ فین کاشان از زیبا ترین و دل انگیزترین باغهای جهان است . قدمت این باغ حد اقل ۱۲۰۰ سال است . ولی قدمت بناهای آن به عهد شاه اسماعیل صفوی بر میگردد . سیستم آبرسانی آن وجه تمایز این باغ با سایر باغهای جهان است . وجود این سیستم آبرسانی و نوع خاص باغ آرایبی آن ، زیبایی و فضا سازی بسیار خوبی از باغ را به تماشا می گزارد . مساحت این باغ حدود ۲۵ هزار متر مربع است . از بناهای این باغ می توان از عمارتهای هشتی ورودی ، سردر ، کوشک صفوی ، حمام صفوی کوشک قاجاری ، حمام قاجاری ، ح یاط کریم خانی و شاه نشین نام برد .

فتحعلیشاه بر اثر دل بستگیهایی که به صفای باغ و زیباییهای چشمه فین داشت به حاجی حسینخان صدر اعظم اصفهانی صدر اعظم سرپرست حوزه حکمرانی کاشان دستور داد تا همزمان با ساختن مدرسه سلطانی خرابیهای باغ را مرمت نموده آنجا را زیب و آ رایشی شاهانه بدهد . در مدتی که این مکان در حال تعمیرات و نوسازی بود ، خود شخصا برای سرکشی و تفرج در باغ حاضر می شد تا در سال ۱۲۲۶ هجری قمری کار ساخت آن به پایان رسید .

افزوده های باغ دوران فتحعلیشاه به باغ فین عبارتند از :

- ۱- نقاشیهایی که در شترگلوئی صفوی به بنا افزوده شده است ، که عبارت بودند از ، تصویر دربار رسمی فتحعلیشاه .
- ۲- تصویر دیگری در همین بنا در حال شکار
- ۳- ساخت حمام بزرگ یا حمام سلطنتی
- ۴- ساخت شتر گلوئی فتحعلیشاه در سمت جنوب غربی باغ
- ۵- ایجاد خلوت نظام الدوله (حرمسرا) توسط دامادش ، علی محمد خان نظام الدوله

فتحعلیشاه در سالهای ۱۲۲۶ ، ۱۲۲۵ ، ۱۲۲۴ و ۱۲۳۴ هجری قمری در باغ فین اقامت کرد . آخرین دیدارش در از باغ در سال ۱۲۴۹ هجری قمری هنگام عزیمت به اصفهان انجام گرفت . از حوادث مهم این باغ می توان به تاج گاری شاه اسماعیل اول و شاه عباس دوم و شهادت میرزا تقی خان امیر کبیر اشاره کرد . از بزرگترین جشنهای که در داخل باغ بر پاشده جشنهای شاه عباس کبیر است .

چشمه سلیمانیه

در جنوب باغ فین چشمه آبی موسوم به چشمه سلیمانیه ، با قریب به دوازده سنگ آب وجود دارد . آب آن فوق العاده صاف است ولی به واسطه داشتن بعضی املاح برای آشامیدن مناسب نیست . آب چشمه فین به واسطه کیفیتهای خاص خود مانند صافی و پاکیزگی و روشنایی کم نظیر و همچنین کیفیت ثابت و تغییر ناپذیرش همواره مشهور و ضرب المثال بوده است . طبق نوشته فلاندن : (مردم برای این آب عقاید موهوم دارند و میگویند خاصیت طبی دارد . این چشمه ازین صخره هایی به نام کوه دندان و شکاف نخته سنگهایمعن گچ و آهک واقع در شش کیلومتری کاشان از زمین می جوشد .

در وجه تسمیه این چشمه دو روایت نقل می شود :

الف : کاشان یکی از مراکز یهودی نشین ایران بوده که طبق آمارگیری که در دوران شاه عباس دوم انجام شده است ، بیش از ۱۰۰۰ خانوار یهودی در این شهر سکونت داشته اند و در آن دوران با حضور چند تن از علمای یهود در این شهر لقب اورشلیم دوم به آن اطلاق شده است . یهودیان ساکن در این شهر برای این آب قداست خاصی قایل بودند زیرا معتقد بودند که این چشمه از معجزات سلیمان نبی است ، از همین روی آن را چشمه سلیمانیه نامیده اند .

ب : برخی نیز اعتقاد دارند در زمان شاه سلیمان صفوی در اطراف این چشمه صفا یا بنایی ساخته شده است ، به این سبب آن را به نام سلیمان صفی ، چشمه سلیمانیه می خوانند . البته هر دو ، ر وایتیهای شفاهی هستند که برای آن سند مکتوبی موجود نیست اما در فرهنگ عامه مورد قبول واقع گردیده است .

بازار بزرگ کاشان

آنچه در معماری ایران شاید بیش از هر چیز خودنمایی میکند بازارهای سر پوشیده و سبک معماری خاص آن است و در این میان بازار بزرگ کاشان چیز دیگری است قدمت بازار کاشان مربوط به دوره سلجوقیان است . ولی اوج رواج آن به زمان شاه عباس بر میگردد . اهمیت بازار از يك مكان اقتصادي برآورد کننده نیازهای اجتماعی هم بوده است که به اهمیت آن می افزوده . بازار کاشان با طول تقریبی يك كيلومتر متشکل از ابنیه ها و حجره های مختلف ، نقش مهمی را در اجتماع قدیم برآورده می کرده است . مجموعه بازار دارای ۴۰ بنای تاریخی است که از آن جمله می توان از مسجد امام خمینی ، کاروانسرای امین الدوله ، تیمچه صباغ ، مسجد و میدان میر عماد ، میدان سنگ ، تکیه ها ، آب انبارها ، میدان و بقعه میر عماد و نام برد .

مسجد میر عماد

مسجد میر عماد در بر گیرنده یکی از زیباترین محرابهای مساجد ایران بوده است . میدان میر عمد در زمان قاجاری از شکل مستطیلی خود تغییر شکل داده است و ظاهر امروزش را به خود گرفته است . میدان اصلی با ۴ باب مغازه ، امارت وقت و برج ساعت و ساختمان دار الشفاء و در مج اورت آن دو باب کاروانسرا و یک باب حمام و مدرسه و مسجد بوده است که مسجد میر عماد از آن جمله است . این مسجد در سال ۷۵۰ به دستور میر عمادالدین شبلی شیروانی ، وزیر وقت ساخته شده است . از زیباییهای ظاهری این مسجد ورودی منحصر به فرد آن است که با دو ورودی یکسان و طرح تزیینات سقف طراحی بدیعرا بوجود آورده است . محراب این مسجد که هم اکنون زینت بخش موزه برلین آلمان است از هنرمندی یکی از استاد کاران کاشان است .

از نکات مهم دیگر، وجود کتیبه تاریخی بر فراز درب ورودی مسجد است که مبنی بر رعایت عدالت و کسب حقوق شهروندی معافیت مالیاتی در ماه مبارک رمضان ، ممنوعیت قمار بازی و فروش مواد مخدر است

خانه های تاریخی

در کاشان بیش از هر چیز سازه های تاریخی توجه هر بیننده و گردشگری را به خود جلب می کند . خانه های تاریخی کاشان هر یک مملو از رموز ساختمان سازی است که امروزه به نوعی الگوی معماران و مهندسان شده است.

خانه های تاریخی کاشان هر یک گویای یک فرهنگ قدیمی و سنت اسلامی است و شاید بد نباشد به گوشه ایی از این فرهنگ قدیمی بپردازیم .

۱- تیمچه امین الدوله

این بنا نمایی از ذوق و هنر معماران ایرانی است . تیمچه امین الدوله از آثار بسیار زیبای کاشان است که به سنه ۱۲۸۵ هجری قمری ساخته و از شا هکارهای استاد علی مریم کاشانی است . بنا در سه طبقه و با تزیینات هندسی زیبا آراسته و ساخته شده است و طرح کار سقف بر زیبایی آن می افزاید . این بنا در ایام محرم و صفر میزبان عزاداران ابا عبدالله الحسین (ع) در مراسم سنتی عزاداران کاشان است .

۲- خانه تاریخی طباطبایی

از زیبا ترین بنا های قدیمی کاشان است که در نزدیکی خانه تاریخی بروجردی و در جوار بقعه مبارکه امامزاده سلطان امیر احمد واقع شده است . تاریخ ساخت بنا به سالهای ۱۲۵۰ برمی گردد . این بنا منزل مسکونی حاج جعفر طباطبایی از تجار بزرگ فرش بوده است . معمار این بنا از معماران معروف کاشان ، یعنی استاد علی مریم کاشانی بوده است . عده ای قدمت ای بنا را بیش از آنچه گفته شد می دانند و معتقدند قبل از زلزله ویرانگر سال ۱۱۹۲ هری قمری در همین محل ، منزل مسکونی قرار داشته است که بنای قطعی بر روی آن ساخته شده .

تمام گچبریهای این بنا به دست استاد بزرگ نقاشی ایران استاد ابوالحسن غفاری کاشانی ملقب به صنیع الملک انجام شده است .

خانه به مانند بسیاری از خانه های اشراف مشتمل بر قسمت های اندرونی ، بیرونی و خدمه است . بخش اندرونی برای زندگی خود خانواده است و بخش بیرونی برای برگزاری مهمانی و مراسمهای جشن و عزا کاربرد داشته و بخش خدمه محل زندگی خدمتکاران بوده است . نوع معماری این سازه ت امین کننده نیازهای جغرافیایی ، دینی و ملی است . اصالت معنا در گچبری ها و نوع معماری از ویژگی های منحصر به فرد این بنا قاجاری است .

در زیر قسمت اندرونی مخصوصا اتاق مرکزی ، سرداب بزرگی قرار دارد که دارای مشخصات منحصر به فرد است و به علل مختلف ، از جمله : وجود بادگیر ، سقف ضربی ، نوع مصالح به کار رفته در بدنه ، دو جداره بودن بدنه ، وجود حوضی که قبلا در مرکز سرداب بود ، اختلاف ارتفاع با سطح کوچه در حدود ۱۰-۸ ، نسیم خنکی از سطح حوض حیاط مرکزی وارد زیرزمین شده و در نتیجه با عث می شود که در فصل تابستان ۲۰ - ۱۵ درجه اختلاف دما با بیرون به وجود بیاید .

(توضیح سرداوه : کلمه سرد اوه از دو کلمه سرد و (آوه ، به معنی مکان) تشکیل شده و بنا براین سرداوه به معنی مکان سرد می باشد .

کاری و نقاشی و گچ بریهای جالب از جمله پنجره های مشبک گچی است . در دو طرف اتاق شاه نشین ایوانی با آئینه کاریهای بسیار زیبا دیده میشود .

آب خانه از دو رشته قنات دولت آباد و نصر آباد تامین می گردیده است ، خانه طباطبایی دارای ۵ درب ورودی می باشد که ورودی اصلی به دو ورودی اندرونی و بیرونی در قسمت هشتی تقسیم می گردد . علت پیچ و خمهای راهروهای ورودی شکستن اختلاف ارتفاع و نداشتن دید مستقیم است .

خانه تاریخی بروجردي

این خانه در محله سلطان امیر احمد در خیابان علوی واقع است . این خانه توسط بازرگانه به نام حاج سید حسن نطنزی در حوالی سال ۱۲۷۵ قمری در دوره قاجاریه ساخته شده است . چون صاحب خانه مال التجاره از بروجرد وارد می کرده لذا به حاج حسن بروجردي مشهور شده و خانه هایی که متعلق به وی بوده است به خانه بروجردي موسوم است .

این خانه میزبان زیبا ترین بام مسکونی جهان است . معمار اینبنای زیبا استاد علی مریم کاشانی بوده و نقاشیهای آن به دست استاد چیره دست ، میرزا محمد غفاری کاشانی (کمال الملک) ترسیم شده است . خانه دارای بخش اندرونی و بیرونی است و با گچبریهای پر معنا و منحصر به فرد آراسته شده است . گچبریها و نقاشیهای اتاق شاه نشین این مجموعه در نوع خود کم نظیر است . سقف تالار با طرح بسیا ر زیبایی گچ بری و رنگ آمیزی گردیده است . (نوع بام این عمارت کلاه فرنگی میا شد)

سقفها و بدنه داخلی سرپوشیده و تالارهای جنبی آن با نقوش گل ، مرغ ، شکارگاه و حیوانات ، گچبری ویا نقاشی ویا با خط خوش تابلوهایی زیبا آفرینش شده اند . به خصوص روی دیوارهای اتاق شاه نشین تصاویری از پادشاهان قاجار در تابلوهایی دیواری خودنمایی می کند که گویای وجود روابط سیاسی بین این خانواده و بزرگان کشوری می باشد .

نقاشیهای این بنا در شیوه های متنوع و با رنگ روغن و آبرنگ ، زیر نظر هنرمند نامدارنقاشی ایران در دوره قاجاریه ، مرحوم میرزا محمد خان غفاری کاشانی ، ملقب به کمال الملک ترسیم گردیده است . و طرحهای گچبری این خانه نیز با نظارت استاد بزرگ تهیه و به انجام رسیده است .

نکته جالب بر دلیل ساخت خانه بروجردي ها ، شرط مرحوم حاج سید جعفر طباطبایی برای خواستگاری دخترش بوده است .

ماجرای این قرار است که حاج آقا حسن بروجردي برای فرزندش سید مهدی از دختر حاج سید جعفر طباطبایی خواستگاری میکند و خانواده طباطبایی شرط موافقت خود را ساخت خانه ای آبرومند و در خورشان دخترشان (ماهرخ سلطان) قرار میدهند . و به همین دلیل آقای بروجردي از استاد علی مریم کاشانی که خانه طباطباییها را ساخته بود دعوت میکند که این خانه را بسازد.

خانه تاریخی عامري

بزرگترین خانه مسکونی ایران است . تاریخ ساخت بنا به زمان عمران کاشان بعد از زلزله سال ۱۱۹۲ هجری قمری بر میگردد.

البته بعضی از قسمتهای خانه قدمتی بیشتر نسبت به آنچه گفته شده دارد . این بنا هدیه و پیشکش به خاندان عامري است و شامل ۷ حیاط مجزا است که هر يك از حیاط ها (خانه ها) ویژگی ها و زیباییهای خاص خود را داراست .

خانه حشمت الله خان عامري شمالی ترین قسمت مجموعه و بعد از آن خانه بزرگ عامریها و سپس خانه دیگری است که درجنوبی ترین منطقه مجموعه قرار دارد . در جبهه شمالی خانه ای قرار دارد که قبلا جزء این مجموعه بوده و در حال حاضر از آن تفکیک شده است . شایان ذکر است که کلیه قسمتهای بنا های این مجموعه مزین با تزییناتی نظیر انواع گچبری ، نقاشی ، آئینه کاری و..... است .

مرکز مدیریت حوادث و فوریتهای پزشکی کاشان